

Asia Taideteoksen sisällyttäminen valokuvaan

Hakija L

Annettu 20.9.2022

Tiivistelmä

Kuvataiteen teoksen sai ilman teoksen tekijän lupaa toisintaa sisustuslehden asunnosta ja sen omistajasta kertovassa artikkelissa olevassa valokuvassa, kun toisintamisella oli valokuvassa toisarvoinen merkitys.

LAUSUNTOPYYNTÖ

1. Hakija on pyytänyt tekijänoikeusneuvostolta lausuntoa taideteoksen käytöstä valokuvassa. Hakija on kertonut, että A-sisustuslehden artikkelissa on julkaistu valokuva, jossa näkyy hänen tekemänsä maalaus. Valokuva on ollut esillä myös A:n Instagram- ja Facebook-kanavilla ja Facebook-bannerina. Maalaus saa riittämättömästi tekijänoikeuslain mukaista teossuojaa.
2. Hakijan mukaan valokuvattu teos on nostettu lehden valokuvassa päärooliin, sillä teos on näkynyt kuvassa kokonaisuutena ja kuvaan nähden kooltaan suurena. Se on valokuvan keskeinen elementti. Siten ei voida todeta, että teos olisi vain taustalla ja toisarvoisessa merkityksessä. Siksi valokuvan käyttäminen on edellyttänyt taideteoksen tekijän lupaa.
3. Hakija kysyy, onko taideteoksen käytöllä valokuvassa ollut toisarvoinen merkitys ja onko taideteoksen käyttö edellä mainituin tavoin tekijänoikeuslain 25§:n rajoituspykälän nojalla mahdollista ilman tekijänoikeuden haltijan suostumusta?
4. Hakija on toimittanut vielä lisäkirjoituksen, todeten että taideteosten näkyminen kuvassa on sallittua ja mahdollista, kun teos on kuvan taustalla tai se muutoin on

toisarvoisessa merkityksessä kuvan kokonaisuuden kannalta. Hakijan näkemyksen mukaan nyt arvioitavana olevissa kuvissa/käytössä ei kuitenkaan ole kyse tällaisesta käytöstä.

5. Mikäli vastapuolen näkemys hyväksyttäisiin, määritelmällä ”toisarvoinen merkitys” ei olisi käytännössä merkitystä ja Suomen säätämä tekijänoikeuden rajoitus olisi todennäköisesti EU-lainsäädännön vastainen, koska rajoituksien tulisi koskea vain määrättyjä erityistapauksia. Rajoitus ei saa olla ristiriidassa teoksen tavanomaisen hyödyntämisen kanssa eikä se myöskään saa kohtuuttomasti haitata oikeudenhaltijan oikeutettuja etuja.

VASTINE

6. B Oy on antanut asiassa vastineen katsoen, että tekijänoikeusneuvoston lausunnon kannalta on olennaista arvioida teoksen merkitystä osana artikkelia kokonaisuudessaan. Tekijänoikeuslain tulkintakysymystä ei ole mielekäästä ratkaista irrottamalla yksittäinen kuva kontekstistaan. Yksittäisen kuvan merkitys osana koko tavanomaista sisustusartikkelia on siten rajallinen. Vastineen antaja on laatinut sisustusaiheisen, journalistisen artikkelin, jossa se on esittänyt haastatellun yksityishenkilön kodin sisustuksen sellaisena kuin kyseinen henkilö on sen toteuttanut. Vastineen antajan mukaan taiteilija on itse tarkastanut kyseisen artikkelin taittoversion ja antanut hyväksyntänsä teoksensa esittämiseksi osana artikkelia.
7. Vastineen antaja ei ole lavastanut sisustusta saattaakseen teoksen erityiseen rooliin artikkelin kuvassa tai mistään muustakaan syystä. Artikkelin tekstistä ilmenee, että kuvattavan kodin omistaja toteaa kuvassa esiintyvän teoksen olevan kotinsa lempiesine. Pelkästään se seikka, että teos on kookas, ei tee siitä kuvan keskeistä elementtiä.
8. Teos on esiintynyt artikkelissa ja sen eri julkaisuversioissa tekijänoikeuslain 25 §:n 2 momentin tarkoittamalla tavalla toissijaisessa merkityksessä. Sosiaalisen median kanavat ovat osa nykyaikaista toimituksellisesta sisällön jakamista, eikä tällaiseen sisältöön ole perusteltua soveltaa sääntelyä julkaisun printtiversioista

poikkeavalla tavalla. Tämä ei olisi tekijänoikeuslain tavoitteiden mukainen tulkinta huomioiden lain lähtökohtainen teknologianeutraalisuus.

9. Vastineen antaja on vastannut vielä hakijan lisäkirjoitukseen. Olennaista on tarkastella kontekstia, jossa taideteos on sisällytetty valokuvaan. Vastineen antaja on sisällyttänyt taideteoksen osaksi sisustusartikkelissa julkaistua valokuvaa. Sisustuslehdissä valokuvat ovat tyypillisesti osa laajempaa sisustusaiheista artikkelia, jolloin taideteoksen käyttö liittyy journalistiseen kontekstiin. Vastuullinen journalismi on sananvapauden ydinaluetta.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

10. Tekijänoikeuslain (404/61) 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvosto antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Näiden lausuntojen luonne ei ole sitova.

Tekijänoikeussuoja ja teoksen käyttö valokuvassa toisarvoisessa merkityksessä

11. Tekijänoikeuslain 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on yksinoikeus teokseen. Säännös sisältää esimerkkiluettelon suojattavista teostyypeistä. Esimerkkiluettelossa kuvataiteen teos mainitaan suojaa saavana teoksena.
12. Tekijänoikeuslain 1 §:n mukaiselta teokselta edellytetään, että sitä voidaan pitää tekijänsä itsenäisen luovan työn omaperäisenä tuloksena. Luova työ ilmenee tekijän tekemissä valinnoissa työn valmistusprosessin aikana. Riittävän omaperäisten valintojen tuloksena syntyvä työ ylittää teoskynnyksen eli saavuttaa teostason. Suojan edellytyksenä ei ole muita erityisiä vaatimuksia. Ratkaisu teoskynnyksen ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla. Myös teoksen osa saa tekijänoikeussuojaa, jos osaa sellaisenaan voidaan pitää ilmauksena tekijänsä henkisestä luomistyöstä.
13. Tekijänoikeuslain 2 §:n 1 momentin mukaan tekijänoikeus tuottaa, laissa säädettyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen.

14. Tekijänoikeuslain 3 §:n 1 momentin mukaan, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin, on tekijä ilmoitettava sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii.
15. Tekijänoikeuslain 25 §:n 1 momentin mukaan julkistetuista taideteoksista saa ottaa tekstiin liittyviä kuvia: 1) arvostelemaan tai tieteelliseen esitykseen; sekä 2) sanomalehteen tai aikakauskirjaan selostettaessa päivätapahtumaa, edellyttäen ettei teosta ole valmistettu sanomalehdessä tai aikakauskirjassa toisinnettavaksi.
16. Saman pykälän 2 momentin mukaan, kun taideteoksen kappale on tekijän suostumuksella myyty tai muutoin pysyvästi luovutettu, taideteoksen saa sisällyttää valokuvaan, elokuvaan tai televisio-ohjelmaan, jos toisintamisella on valokuvassa, elokuvassa tai televisio-ohjelmassa toisarvoinen merkitys.
17. Tekijänoikeuslain 43 §:n mukaan tekijänoikeus on voimassa, kunnes 70 vuotta on kulunut tekijän tai, jos kysymys on 6 §:ssä tarkoitetusta yhteisteoksesta, viimeksi kuolleen tekijän kuolinvuodesta.
18. Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa TN 1993:8 taideteos oli keskeisenä aiheena lehdessä julkaistussa valokuvassa. Valokuvan käyttäminen edellytti taideteoksen tekijän tai hänen oikeudenhaltijansa lupaa.

Analyysi ja johtopäätökset

19. Tekijänoikeusneuvosto on arvioinut sille toimitettua, edellä mainittua lehden artikkelia, siinä ollutta ja nyt kysymyksessä olevaa valokuvaa sekä Facebookissa ja Instagramissa olevia valokuvia sekä niin kutsutussa Facebook-bannerissa toistettua valokuvaa.
20. Aiemmin mainituin tavoin itsenäiset ja omaperäiset teokset saavat suojaa tekijänoikeuslain 1 §:n mukaisesti. Valokuvissa esiintyvä hakijan tekemäkseen ilmoittama abstrakti maalaus saa teossuojaa.
21. Lausuntopyynnön kohteena oleva valokuva on otettu henkilön kodista kertovaan sisustuslehden artikkeliin. Artikkelissa, joka kertoo asunnosta, sen hankin-

nasta, kunnostamisesta, sisustamisesta ja omistajastaan, on tekstin ohella runsaasti valokuvia, mikä on sisustuslehdelle ja käsiteltävälle aiheelle tunnusomaista. Valokuvista ilmenee, että kyseisessä kodissa on runsaasti maalauksia muiden sisustuselementtien ohella.

22. Artikkelissa näkyvä, nyt kysymyksessä oleva maalaus on valokuvassa omalla paikallaan kodissa. Valokuvassa näkyvät huoneistossa paikallaan paitsi maalaus, viherpöytä kasveineen, nojatuoli sekä kodin omistaja. Omistaja kertoo artikkelissa kysymyksessä olevan siskonsa tekemän maalauksen vaikuttaneen vahvasti kodin tunnelmaan ja väreihin.
23. Edellä kerrotuin tavoin tekijänoikeuslain 25 §:n 2 momentin mukaisesti, kun taideteoksen kappale on tekijän suostumuksella myyty tai muutoin pysyvästi luovutettu, taideteoksen saa sisällyttää valokuvaan, elokuvaan tai televisio-ohjelmaan, jos toisintamisella on valokuvassa, elokuvassa tai televisio-ohjelmassa toisarvoinen merkitys. Kuten säännöksen sanamuodosta ilmenee, se soveltuu sekä teosvalokuviin että lähioikeussuojaa tekijänoikeuslain 49 §:n nojalla saaviin valokuviin, joten tekijänoikeusneuvosto ei katso tarpeelliseksi arvioida sitä, kumpaa suojaa nyt kysymyksessä oleva valokuva saa, eikä arviota ei ole pyydettykään.
24. Tekijänoikeuslain esitöiden mukaan lain 25 §:n 2 momentin mukaisen toisintamisen toisarvoisuutta arvioitaessa on huomiota kiinnitettävä valokuvan kokonaisvaikutelmaan ja taideteoksen kuvauksen tarkoitukseen. Lupaa ei yleensä tarvita, jos taideteos näkyy kuvan taustalla tai se on muutoin toisarvoisessa merkityksessä kuvan kokonaisuuden kannalta. (Hallituksen esitys eduskunnalle 287/1994 vp, s. 74, yksityiskohtaiset perustelut) Ruotsin tekijänoikeuslain vastaavan säännöksen valmistelutöissä on todettu, että sisätilat, joissa on erilaisia taideteoksia, voidaan pääsääntöisesti valokuvata tai filmata ilman tekijän lupaa. (Prop. 1960:17 s. 61)
25. Tekijänoikeusneuvoston lausunnon TN 1993:8 perusteluissa s. 4 mainitaan:
”Lupaa ei tarvita, jos taideteos on kuvan taustalla tai se muodostaa epäolennaisen osan kuvaa, koska tällöin ei ole kysymys lain 2 §:n mukaisesta kappaleen

valmistamisesta. Myös kuvan kokonaisvaikutelmalla ja käyttötarkoituksella on vaikutusta arvioitaessa valokuvassa näkyvän taideteoksen keskeisyyttä tai epäolennaisuutta. Esimerkiksi julkisissa tiloissa vakiopaikallaan olevan taideteoksen osuus tiloissa pidetystä tilaisuudesta otetussa kuvassa täytyy olla hyvin merkittävä, jotta taideteosta voidaan pitää kuvan keskeisenä aiheena. Taideteoksen osuus mainos- tai markkinointikuvassa ja lavastetussa kuvakokonaisuudessa on arvioitava erikseen. Esimerkiksi henkilöä kuvattaessa kodin seinällä näkyvät taideteokset eivät yleensä ole keskeisenä aiheena kuvassa. Taideteoksen osuus kuvassa on arvioitava yksittäistapauksittain.”

26. Nyt kysymyksessä oleva sisustuslehden artikkeli kertoo juuri huoneistosta ja sen omistajasta. Artikkelin mukaisesti suurikokoinen maalaus on omistajalleen merkityksellinen, joten on luonnollista, että se on valittu hänen taustalleen henkilöä kotonaan kuvattaessa. Asiasta ei käy ilmi, että kuva olisi maalauksen, viherpöydän tai nojatuolin sijainnin suhteen lavastettu, vaan vastineessa on nimenomaisesti mainittu, että kuvaa varten sisustusta ei ole muutettu. Huoneistosta on otettu artikkelin yhteyteen myös muita valokuvia, joissa näkyy useita taideteoksia.
27. Suurikokoinen maalaus vie kokonsa vuoksi luonnollisesti merkittävän seinäpinta-alan huoneesta, jossa valokuva on otettu. Maalaus ei ole kuitenkaan yksin tai pääosassa valokuvassa, vaan huoneiston omistaja, maalaus, viherpöytä ja nojatuoli jakavat valokuvassa huomion huoneistoa esiteltäessä. Pääosan kuvassa saa omistaja ja huoneen sisustuksellinen kokonaisuus. Maalaus on näkyvä mutta sellaisenaan toissijainen elementti suhteessa valokuvan kokonaisilmaisuun.
28. Se, että maalausta ei ole rajattu näkyviin vain osin, on maalauksen huoneelle antaman kokonaisvaikutelman kannalta perusteltua. Ajatus siitä, että toissijaisuusedellytyksen vuoksi taidemaalarin kuvallista ilmaisua pitäisi rajauksin tai muin keinoin pirstoa muokkaamattomassa ympäristössä otetussa valokuvassa, jotta rajoitussäännöksen edellytykset täytyisivät, ei ole taidemaalarin eikä valokuvaajan ilmaisun kunnioittamisen kannalta perusteltua, kun artikkeli ja valokuva nimenomaisesti kertovat huoneistosta, sen sisustuksesta ja omistajastaan.

Ei ole myöskään perusteltua asettaa suurikokoisia maalauksia erilaiseen asemaan kuin pienikokoisia maalauksia.

29. Kuten lain esitöissä on yllä mainituin tavoin kerrottu, myös kuvan kokonaisvaikutelmalla ja käyttötarkoituksella on vaikutusta arvioitaessa valokuvassa näkyvän taideteoksen keskeisyyttä tai epäolennaisuutta. Tekijänoikeusneuvosto arvioi olevan ilmeistä, että valokuvassa ei ole pyritty esittelemään ensisijaisesti kyseessä olevaa maalausta yksin, vaan suurikokoinen, näyttävä ja omistajalleen tärkeä maalaus on otettu valokuvaan yhtenä merkittävänä, muttei ensisijaisena elementtinä siinä ympäristössään, missä se yleensäkin on. Valokuvan tarkoituksena on ollut esitellä juuri artikkelista ilmenevää kotia omistajineen.
30. Instagramissa, Facebookissa tai niin sanottuna Facebook-bannerina käytetyt valokuvat poikkeavat osin nyt kysymyksessä olevasta valokuvasta, vaikka yleisvaikutelma on samankaltainen. Niissä asunnon omistaja ei ole mukana kuvassa. Sen sijaan kuvia on rajattu niin, että joko vain osa maalauksesta näkyy, tai kysymyksessä oleva huone näkyy suuremmilta osin niin, että muuta kalustusta näkyy lisää tai nojatuolilla ja lattialla näkyy vaatteita ja lattialla kenkiä. Näissäkin valokuvissa ensisijaisena ilmenee kyseisen huoneen interiööri värimaailmoinen kokonaisuutena ja maalaus valokuvissa on näkyvä, muttei yksin pääasiallinen valokuvan elementti. Joissakin kyseessä olevista kuvista maalausta peittää osittain julkaisun nimi. Lehden toimituksellisen sisällön jakaminen eri alustoilla on nykyään yleinen toimintatapa eikä sitä voi pitää yksinomaan markkinointitarkoituksessa tapahtuvaksi.
31. Hakijan lisäkirjoituksen osalta niin kutsutun tietoyhteiskuntadirektiivin 2001/29/EY 5 artiklan 5 kohdassa todetaan, että direktiivissä tarkoitettuja tekijänoikeuden rajoituksia sovelletaan vain tietyissä erityistapauksissa, jotka eivät ole ristiriidassa teoksen tai muun aineiston tavanomaisen hyödyntämisen kanssa eivätkä kohtuuttomasti haittaa oikeudenhaltijan oikeutettuja etuja. 5 artiklan 2 kohdassa mainitaan, että jäsenvaltiot voivat säätää poikkeuksista tai rajoituksista 2 artiklassa säädettyyn kappaleen valmistamista koskevaan oikeuteen samassa artiklan kohdassa jäljempänä mainituissa tapauksissa. 5 artiklan 3 kohdassa mainitaan, että jäsenvaltiot voivat säätää poikkeuksista tai rajoituksista 2

ja 3 artiklassa säädettyihin oikeuksiin samassa artiklassa jäljempänä mainituissa tapauksissa.

32. Edellä mainittu 5 artiklan 5 kohdan mukainen ja hakijan mainitsema niin sanottu kolmen kohdan testi asettaa velvollisuuden kansalliselle lainsäätäjälle poikkeuksia ja rajoituksia kansallisesti säätäessään. Euroopan unionin tuomioistuimien on todennut, että jäsenvaltioiden harkintavaltaa direktiivin 2001/29 5 artiklan 2 ja 3 kohdassa säädettyjen poikkeusten ja rajoitusten täytäntöönpanossa rajoittaa mainitun direktiivin 5 artiklan 5 kohta, jossa asetetaan tällaisille poikkeuksille tai rajoituksille kolme edellytystä eli se, että kyseisiä poikkeuksia tai rajoituksia sovelletaan vain tietyissä erityistapauksissa, että niillä ei rajoiteta teoksen tavanomaista hyödyntämistä ja että niillä ei aiheuteta kohtuutonta haittaa tekijänoikeuksien haltijoiden laillisille eduille. (Euroopan unionin tuomioistuimen tuomio C-516/17 Spiegel Online, kohta 37)
33. Periaate näkyy selkeästi myös Maailman henkisen omaisuuden järjestön WIPO:n vuoden 1996 tekijänoikeussopimuksen 10 artiklan 2 kohdan sisältämässä kolmen kohdan testissä, johon sopimukseen myös Euroopan unioni on liittynyt. Sama periaate on myös monissa muissa kansainvälisissä immateriaalioikeussopimuksissa ohjaamassa kansallisen lainsäätäjän harkintaa poikkeuksia ja rajoituksia säädettäessä.
34. Tietoyhteiskuntadirektiivin 3 artiklan i-kohdan nojalla on mahdollista säätää poikkeus tai rajoitus koskien teoksen tai muun aineiston satunnaista sisällyttämistä muuhun materiaaliin. Tekijänoikeuslain 25 §:n 2 momentti on, ottaen huomioon myös tietoyhteiskuntadirektiivin 5 artiklan 5 kohdan mukainen kolmen kohdan testi, jäsenvaltiolle annetun harkinnan puitteissa. Suomen tekijänoikeuslain säännös on direktiivin 3 artiklan i-kohdan sanamuotoa jossain määrin tarkempi. Tämän lausuntopyynnön kannalta kuitenkin keskeinen terminologia tietoyhteiskuntadirektiivissä ”satunnainen sisällyttäminen” ja Suomen tekijänoikeuslaissa ”jos toisintamisella on toisarvoinen merkitys” tarkoittavat olennaisesti samaa asiaa.

35. Lausuntopyynnössä mainittu rajoitussäännösten niin kutsuttu poikkeusten suppean tulkinnan periaate on kansallisessa oikeudessa vanhastaan tunnustettu poikkeusten tulkintaa yksittäistapauksissa ohjaava lähtökohta, joka ilmenee jo vuoden 1961 tekijänoikeuslain esitöistä. Euroopan unionin tuomioistuin on tietoyhteiskuntadirektiivin tulkinnan yhteydessä ottanut kantaa poikkeuksien, rajoitusten ja perusoikeuksien väliseen punnintaan.
36. Myös Euroopan unionin tuomioistuin on todennut, että rajoituksia tulkitaan lähtökohtaisesti suppeasti. Tulkinnassa on kuitenkin tukeuduttava sellaiseen säännösten tulkintaan, joka vastaa niiden sanamuotoa ja jolla voidaan turvata niiden tehokas vaikutus, mutta joka on myös täysin sopusoinnussa perusoikeuskirjassa taattujen perusoikeuksien kanssa. (Euroopan unionin tuomioistuimen tuomio C-516/17 Spiegel Online kohdat 53 ja 59) Poikkeusten ja rajoitusten tulkinnan on mahdollistettava niiden tehokkaan vaikutuksen säilyttäminen ja niiden tavoitteen saavuttaminen erityisesti, kun poikkeuksilla ja rajoituksilla pyritään takaamaan perusvapauksien toteutuminen. (Euroopan unionin tuomioistuimen tuomio C-516/17 Spiegel Online kohta 55) Näihin perusoikeuksiin kuuluvat sanan- ja tiedonvälityksen vapaus. Tässä tapauksessa ei tekijänoikeusneuvoston arvion mukaan ole kyse rajoitussäännöksen laaventavasta tai muutoin poikkeavasta, vaan esitetyin perustein säännöksen sanamuodon ja tarkoituksen mukaisesta tehokkaan vaikutuksen turvaavasta tulkinnasta.
37. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että edellä esitetyin perusteluin kyseisen maalauksen ottaminen kyseessä olevaan valokuvaan sekä mainittuihin, Instagramissa, Facebookissa ja niin sanotussa Facebook-bannerissa olleisiin valokuviin on tapahtunut toissijaisessa merkityksessä eikä sen käyttäminen valokuvassa edellytä tekijän suostumusta. Tämä tulkinta vastaa tekijänoikeuslain 25 §:n 2 momentin mukaisen rajoitussäännöksen sanamuotoa ja tarkoitusta.
38. Hakija ei ole pyytänyt lausuntoa mahdollisesti kuvan käyttöä sopimuksen tai suostumuksen nojalla koskevista kysymyksistä, eivätkä sopimuksen tulkintaa tai suostumusta koskevat kysymykset todistelua edellyttävinä kuulu tekijänoikeusneuvoston toimivaltaan, joten niistä ei anneta lausuntoa. Lausuntoa ei myöskään ole pyydetty tai vastineessa ole vedottu tekijänoikeuslain 22 §:ään

jota siteeraamista koskevana yleissäännöksenä olisi ollut mahdollista arvioida nyt kysymyksessä olevassa tapauksessa.

Puheenjohtaja Ulla-Maija Mylly

Sihteeri Perttu Virtanen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Ulla-Maija Mylly (puheenjohtaja), Juli Mansnéus, Samuli Melart, Mirikka Kivilehto, Aku Toivonen, Jari Muikku, Teemu Pitkänen, Ismo Huhtanen, Anniina Dahlström, Maria Rehbinder, Timo Enroth, Albert Mäkelä ja Asko Metsola.